

ДАЛИБОР Д. КЕКИЋ*

Криминалистичко-полицијска академија

Београд

ДРАГАН Б. ЂУКАНОВИЋ

Институт за међународну политику и привреду

Београд

ОБРАД М. СТЕВАНОВИЋ

Криминалистичко-полицијска академија

Београд

УДК: 35.085:351.74(497.11)

Прегледни рад

Примљен: 10.04.2012

Одобрен: 19.05.2012

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА МЕЂУНАРОДНО-ПРАВНИХ СТАНДАРДА О УПОТРЕБИ ПОЛИЦИЈСКИХ СРЕДСТАВА ПРИНУДЕ У ПРОПИСИМА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

Сажетак: Прописи Републике Србије о употреби средстава принуде прописују у дијапазону од недовољно прецизираних услова и начина употребе средстава принуде, до крајње рестриктивних прописа којима се употреба средстава принуде лимитира до крајње нужде и нужну одбрану, па чак и уже од наведеног. Стандарди о употреби средстава принуде које су установили УН и Савет Европе одређују минимум ограничења употребе средстава принуде у модерним демократским друштвима и државама у прихватљивом обиму за све њих. Анализом појединих закона о полицији земаља чланица Савета Европе, узимајући у обзир егзистирање разноликих организационих структура полиције и средстава за њихову организацију, закључује се да су закони о полицији, сегментрано у појединим државама у транзицији, задржали традиционалну форму (пример Хрватске), али су у одредбе о употреби средстава принуде, превасходно ватреног оружја, на одговарајући начин имплементирале одредбе Конвенције о људским правима Европе с пратећим и помоћним инструментима.

Кључне речи: полиција, употреба средстава принуде, стандарди, УН, Савет Европе.

* dalibor.kekic@kpa.edu.rs

** Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту бр. 47017 „Безбедност и заштита организовања и функционисања васпитно образовног система у Републици Србији (основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства)” који реализује Факултет безбедности Универзитета у Београду, а финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Увод

У последње време, питања примене полицијских овлашћења све чешће се доводе у директну везу са поштовањем људских права у демократски развијеним земљама света. Постоје бројни међународно-правни документи којима се уређују стандарди о употреби полицијских средстава принуде (попут Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Декларације о полицији и Европске повеља о полицији). У националном праву Републике Србије, уређењу тих питања посвећен је значајан простор (Устав, Закон о полицији, БИА и подзаконски акти), и упркос томе, постоје значајне дискрепанције у ставовима аутора о томе да ли су сви међународно-правни стандарди на довољно добар начин имплементирани у национално законодавство Републике Србије.

Овај рад је резултат упоредне анализе међународно-правног и национално-правног оквира за уређење стандарда за примену полицијских средстава принуде. Наравно, радом нису обухваћене све димензије међународног и националног права, које се односе на полицијску употребу средстава принуде, већ је пажња усмерена на одредбе које се непосредно односе на заштиту људских права у случају употребе средстава принуде.

Међународни правни стандарди за употребу полицијских средстава принуде

Јасно је да је полиција јавна институција чији се рад заснива на Уставу и/или закону и другим прописима. Закон и други прописи који уређују рад полиције морају бити транспарентни, јасни и прецизни. Полицијске активности увек морају бити предузете у складу с националним законима и међународним стандардима које је држава прихватила. Међународни правни извори представљају стандарде ефективног и ефикасног полицијског поступања и заштите људских права. Ефективан и ефикасан рад полиције не сме се темељити на кршењу основних људских права, док полиција може и мора бити делотворна уз поштовање људских права. Прописи којима је утврђен законит рад полиције морају уважавати стандарде поштовања људских права, начелно прописаних конвенцијама, препорукама и декларацијама међународних организација, УН, Савета Европе, професионалних струковних полицијских организација, али и појединих организација цивилног друштва.

Ради заштите људских права, полицијски службеници морају бити обучени и припремљени за разумевање и практиковање заштите људских права и за прихватање заштите права особа према којима поступају као основног полазишта пре доношења одлуке о примени полицијских овлашћења. Та овлашћења могу се и морају спроводити уз потпуну заштиту људских права, а познавање и примена прописа не сме нити може бити препрека ефективности рада полиције.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима најзначајнији је извор и утока о људским правима. За поступање полиције најзначајније су одредбе члана 6 тог уговора. Њима се штити право на живот, захтева се да то право буде заштићено законом и забрањује произвољно и насумично лишавање живота. Право на лишење живота само у посебним случајевима може бити дерогирано законом ради нужне обране и законитог поступања службеника одговорних за примену закона. Државе потписнице позване су Пактом да укину смртну казну и забране извршење смртне казне за особе које у време кад су починиле дело нису навршиле 18 година, као и за бремените жене.

Одредба у члану 9 Пакта суштински подржава одредбе установе *habeas corpus*. Одредбом је прописан систем околности за хапшење, тј. привремено ограничење слободе особа под сумњом да су починиле кривично дело: нико не сме бити лишен слободе осим са разлогом и по поступку који су прописани законом; особа лишена слободе мора у тренутку лишавања бити упозната с разлозима лишавања и садржајем оптужбе; особе лишене слободе или притворене због сумње да су починиле кривично дело морају бити у најкраћем року изведене пред суд; особа лишена слободе има право да о лишењу слободе одлучује суд; и особа за незаконито лишавање има право на одређену врсту компензације.

Конвенција за заштиту људских права и основних слобода важна је за кривично право и она у тој области на неки начин допуњује Пакт. Одредбе материјалног права садржане су у више чланова, а за полицијско поступање најважније је навести само чланове 1 и 5, који садрже одредбе о праву на живот и праву на безбедност. Право на живот из члана 6 Пакта детаљније се разрађује у одељку 1.1. (члан 2), па је намерно лишење живота било допуштено само у извршењу смртне казне у земљама које за најтежа кривична дела прописују смртну казну. Конвенција је после усвајања, 4. новембра 1950. године у Риму, допуњена Протоколом бр. 6 који је усвојен 28. априла 1983. године у Стразбуру. Тај протокол о укидању смртне казне не искључује смртну казну за дела почињена током рата или непосредне ратне опасности.

Потписнице Конвенције сагласиле су се поводом укидања смртне казне у свим околностима и изразиле вољу држава потписница Конвенције и Протокола бр. 6 да усвајањем, потписивањем и ратификовањем споразума односно Протокола бр. 13 укину смртну казну у свим околностима. Члан 2 Конвенције о људским правима и основним слободама садржи одредбу о забрани намерног лишења живота и изражава захтев да свако има право на заштиту живота. Други став се односи на то да лишење живота неће бити третирано у супротности с одредбама тог члана кад је резултат употребе средстава принуде која није ништа мања него апсолутно неопходна: (а) како би се одбранило лице од незаконитог насиља; (б) у циљу извођења законитог хапшења или спречавања бекства законито ухапшеног лица; (ц) у законито предузетој акцији ради сламања немира, нереда или побуна. Случај лишења живота употребом силе није у супротности с одредбама Конвенције, већ је у складу с одредбама члана 2 (став 2). Тај члан не дефинише првенствено случајеве кад је дозвољено намерно убити појединца, али појашњава ситуације кад је допуштено искористити силу која може довести до нежељеног исхода – смртних последица. Употреба средстава принуде мора бити „не више од апсолутно неопходног” за постизање једног од циљева изражених у три наведене тачке (а, б, ц). Конкретно, сила мора бити пропорционална за остварење циљева постављених у тим тачкама.

Право на лишење слободе као изузеће од права на слободу прописано је на сличан начин као и у члану 9 Међународног пакта о грађанским и политичким правима. Конвенција у члану 5 доноси одредбе о ограничењу права на слободу. Лишење слободе допуштено је у поступку прописном законом. Остала права лица лишених слободе идентична су правима наведеним у одредбама Конвенције. Земље потписнице обавезале су се да одредбе Конвенције на одговарајући начин уграде у национална законодавства. Усклађеност одредаба националних законодавства с одредбама Конвенције подложна је накнадној провери Европског суда за људска права. Досадашњим деловањем Европски суд за људска права успоставио је и развијао критеријуме на које се ослањају и према којима се испитује законитост и легитимност мера државе којима се укључују и основна права грађанина, а тестира се према моделу који обухвата:

- испитивање постојања законске основе за примену мере у домаћем законодавству,
- нужна с обзиром на конкретне околности,
- да је ли национални пропис на основу ког је примењена мера такав да испуњава услове према којима се може узети као закон,
- усмерена и сразмерна постизању одређеног циља,

- закон мора стремити постизању легитимног циља,
- мера мора бити конкретно образложена и заснована на транспарентним разлозима.

Земље потписнице Конвенције за заштиту људских права и основних слобода (уговорне стране) обавезне су подвргавању коначној пресуди Европског суда за људска права у Стразбуру. Једно од најважнијих обележја примене Конвенције су деловање и активности Европског суда за људска права у Стразбуру. Правила садржана у Конвенцији имају своју практичну примену и надоградњу у судској пракси тога суда, а његове одлуке обавезујуће су за национална законодавства држава потписница. Пресуде тог суда, поред своје правне снаге за усклађивање домаћих законодавстава земаља потписница са стандардима заштите људских права и основних слобода прописаних Конвенцијом, дају и материјалну и моралну сатисфакцију лицима којима су из било ког разлога људска права и основне слободе лимитиране применом прописа који нису у складу с Конвенцијом, или је деловање одређених државних организација противно европским и светским прописима о заштити основних права и слобода (Шкртић, 2007: 187–214).

Основна начела за употребу силе, средстава принуде и ватреног оружја за службенике који спроводе закон, садрже минимум стандарда за полицијску употребу средстава принуде и сврставају се међу најважнија документа, која владе држава чланица треба да узму у обзир у склопу својих националних законских и практичних оквира (*Basic Principles*). Термин „службеник који спроводи право” односи се на све службенике (*Law Enforcement Officials*), именоване или изабране за остваривање полицијских овлашћења, посебно хапшења и задржавања. То даје огромне могућности за тумачење и укључује војно и друго особље задужено за безбедност. Сваки службеник који спроводи право део је система кривичног правосуђа, чији су циљеви превенција и сузбијање организованог криминала. Основна начела детаљније су разрађена у документу који је усвојен 1998. године – Десет основних стандарда људских права за службенике који спроводе право.

Десет основних стандарда људских права за службенике који спроводе право Уједињених нација, представљају базични међународни извор стандарда за поступање полицијских службеника, укључујући и употребу средстава принуде. Њима су обухваћени:

- право свих на једнаку заштиту пред законом, без дискриминације по било којој основи, а нарочито заштита од насиља и претњи;
- поступање са жртвама са уважавањем њиховог дигнитета и изузетно обратити пажњу на заштиту њихове безбедности и приватности;

- употреба средстава принуде само у случају кад је преко потребна и у најмањој мери у погледу околности;
- избегавање употребе средстава принуде током надзора незаконитих, али не-насилних окупљања; за растурање насилног окупљања, употреба средства принуде у најмањој неопходној мери;
- забрана употребе средстава принуде која могу изазвати смртне последице, осим кад је нужна ради заштите живота полицијског службеника или живота других;
- хапшење лица само кад за то постоји законска основа;
- обезбеђивање нужне медицинске помоћи свим ухапшенима и хитно обавештавање њихових чланова породице и законских заступника;
- хумано третирање задржаних, заштиту од арбитарног лишавања живота и обавезу извештавања надређеног и адвоката о свим кршењима основних стандарда.

Употреба средства принуде која може довести до смртних последица (ватреног оружја) мора бити прецизно одређена, јер укључује ризик од наступања смртних последица и наношења тешких телесних повреда. Примена наведених основних стандарда значи, између осталог, да полицијски службеници могу употребити ватрено оружје само ради:

- самоодбране или обране других од опасне претње смрћу или тешке телесне повреде;
- спречавања почињавања ванредно опасног кривичног дела, које укључује озбиљну претњу по живот;
- хапшења лица која представљају такву опасност и пружају отпор употреби овлашћења од стране полицијског службеника или ради спречавања бекства тог лица.

Употреба ватреног оружја може бити оправдана само кад је преко потребна ради заштите живота. Правила и прописи за употребу ватреног оружја (*10 Basic Human Right Standards for Law Enfocement*) морају се састојати од смерница које:

- одређују околности под којима је полицијски службеник овлашћен да носи ватрено оружје и прописују врсту тог ватреног оружја и муниције;
- обезбеђују да се ватрено оружје користи само у одређеним околностима и на начин који ће смањити ризик од непотребних повреда;
- забрањују употребу ватреног оружја и муниције који узрокују непотребне повреде и ране или представљају непотребан ризик;
- прописују контролу складиштења и издавања ватреног оружја и муниције, укључујући поступак утврђивања одговорности полицијског службеника за оружје и муницију које је задужио; и,
- обезбеђују давање упозорења, ако постоји могућност, пре употребе ватреног оружја и регулишу поступак и процедуру извештавања и испитивања сваки пут кад полицијски службеник употреби ватрено оружје током обављања дужности.

За деловање полиције у демократским друштвима значајне су Декларација о полицији и Европска повеља о полицији, које наводе начела и принципе којима би се требали руководити полицијски службеници у извршавању својих полицијских задатака као и генерална начела о статусу полицијских службеника. Та документа садрже одредбе које наглашавају потребу јасног дефинисања статуса полиције и полицијских службеника унутар заједнице. Декларација о полицији наглашава етички начин полицијског поступања и деловање полиције у рату и другим ванредним ситуацијама и стањима, док Европска повеља о полицији акценат ставља на однос полиције према заједници.

Европска повеља о полицији и Декларација о полицији на прихватљив начин уређују наведена питања, међусобно су компатибилне и допуњују се. Европска повеља о полицији приказана је у неколико декларативних одредаба у којима се на уопштен начин говори о: односу полицијских службеника према заједници, обазривом и коректном поступању према грађанима, помоћи грађанима и потреби одупирања злоупотреби средстава принуде. Повеља наглашава права полицијских службеника на удруживање у синдикате и друга удружења. Етички кодекс у главним цртама садржи начела наведена у повељи. Декларација о полицији, насупрот декларативним одредбама Европске повеље о полицији, садржи одредбе о етичном полицијском поступању, које се односе на обавезе полицијских службеника, њихова права и обавезе правосудног система.

Декларација о полицији рудиментарни је покушај осигурања етичких стандарда полиције, а Европски кодекс полицијске етике њена надоградња. Европски кодекс полицијске етике садржи и смернице за полицијске интервенције и употребу средстава принуде у обављању полицијских послова. У складу са Конвенцијом за заштиту основних људских права и слобода, он прописује обавезу полиције да поштује право сваког на слободу (Европски кодекс полицијске етике, члан 35). Постоји употреба средстава принуде, која ко нежељени исход може произвести смртне последице, али која је апсолутно нужна, према тзв. „ништа мања него апсолутно потребна” (*no more than absolutely necessary*) стандарду. Полазиште за полицијске интервенције, укључујући и употребу средстава принуде, треба да буде утемељено на праву. Арбитарна употреба средстава принуде не може бити прихваћена. Употреба средстава принуде увек се мора сматрати крајном и нужном мером и, кад постоји потреба за њом, не сме се употребити у већој мери него што је то апсолутно нужно и мора бити сразмерна легитимном циљу који се њеном употребом жели постићи. Никакву физичку

силу не би требало употребити ако није нужно потребна, а такође ни било коју врсту оружја. Национални закони и прописи морају поседовати одредбе о употреби средстава принуде на начелима преке потребе и сразмерности. Полиција је као организација и сваки припадник полиције обавезан је да контролише и надзире законитост пре и током интервенција и акција. Оцена законитости није ограничена само на националне законе, већ укључује и међународне стандарде о људским правима.

Европски кодекс полицијске етике, осим наведеног, поред употребе средстава принуде прописује да ће полицијски службеници као и обични грађани бити подвргнути истим законима, а изузеци могу бити оправдани само разлозима одговарајућег обављања полицијског посла у демократском друштву. Уз низ одредби о обуци припадника полиције, кодекс доноси одредбу да се у практичну обуку полиције за употребу средстава принуде укључе начела Европске конвенције о људским правима, као и релевантне одлуке Европског суда за људска права у Стразбуру. Том одредбом даје се велико значење становишту Европског суда за људска права о употреби средстава принуде и сачињава се право које се делом заснива на преседанима и које постаје део стандарда које полиција у употреби средстава принуде мора поштовати и којих се мора придржавати. Естаблишмент Европског суда за људска права даје обавезујуће тумачење стандарда о употреби средстава принуде која је „ништа мања него апсолутно потребна” у обављању послова полиције.

Лица одговорна за примену закона у извршавању својих дужности, треба да у максималној могућој мери примењују ненасилне начине пре прибегавања употреби силе или ватреног оружја. Силу и ватрено оружје могу да употребе само ако су остала средства неефикасна, или не обећавају постизање жељених резултата. Кад год се легална употреба силе и ватреног оружја може избећи, лица одговорна за примену закона треба да настоје да сведу на минимум штету и озледе и да поштују и штите људски живот (Приручник, 2003: 16).

Члан 3 Кодекса понашања Уједињених нација за лица одговорна за примену закона утврђује да „лица одговорна за примену закона могу прибегавати употреби силе и средстава принуде само када је то стриктно неопходно и у мери коју захтева извршавање њихових дужности.” Основна начела Уједињених нација о употреби силе и ватреног оружја од стране лица одговорних за примену закона представља резиме међународних стандарда о употреби силе и ватреног оружја од стране лица одговорних за примену закона. Општи принципи о употреби силе из овог резимеа односе се на следеће: покушати прво са употребом ненасилних средстава; силу употребити само када је стриктно неопходна;

силу употребити само у законите сврхе примене закона; за незакониту употребу силе нема изузетака или оправдања; употреба силе увек треба да буде пропорционална законским циљевима; код употребе силе треба применити одмереност; штету и повреду треба свести на минимум; на располагању треба да буде дијапазон средстава за диференцирану употребу силе; сва лица одговорна за примену закона треба да су обучена за коришћење различитих средстава диференциране употребе силе; сва лица одговорна за примену закона треба да су обучена за употребу ненасилних средстава.

Кодекс полицијске етике, који се заснива на Европском кодексу полицијске етике, прописује да у Министарству унутрашњих послова ником није дозвољено да наложи, изврши, изазива или допушта мучење или какво друго су(и)рово и нељудско поступање којим се понижава личност човека (члан 34). Службеник Министарства који је присуствовао догађају који укључује неку од тих забрањених радњи, дужан је да о том случају обавести надређеног, Сектор унутрашње контроле и органе цивилног надзора, тј. јавности.

Употреба полицијских средстава принуде према прописима Републике Србије

Уколико се пође од Устава Републике Србије, не постоје експлицитно наведене одредбе које су усредоточене на питања употребе средстава принуде, али, на пример, у члану 25 стоји да „нико не може бити изложен мучењу, нечовечном поступању или кажњавању...” У члану 28 дословно се наводи да се према лицу мора поступати човечно и с уважавањем достојанства његове личности.

Закон о полицији Републике Србије у члану 12, став 2, исказује „ограниченост и уздржаност у употреби средстава принуде; забрану мучења и примену нечовечних и понижавајућих поступака” при обављању полицијских послова, а у наредном члану, став 2, прописује обавезу полицијских службеника да у обављању полицијских послова истражу пуну професионалност, одговорност, хуманост, поштујући људски дигнитет, углед и част сваке личности, као и сва његова права и загарантоване слободе. Веома је значајно да Закон о полицији у члану 31, став 5, прописује да „приликом примене полицијских овлашћења овлашћено службено лице поступа у складу са законом и другим прописом и поштује стандарде постављене Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода, Основним принципима УН о

употреби силе и ватреног оружја од стране службених лица која спроводе закон, Европским кодексом полицијске етике и другим међународним актима који се односе на полицију.”

Средства принуде могу се употребити само ако се задатак не може извршити на други начин и то „суздржано и сразмерно опасности која прети законом заштићеном добру и вредности, односно тежини дела које се спречава или сузбија” (члан 84, став 2). Такође, овлашћено службено лице ће увек употребити најблаже средство принуде које јамчи успех, сразмерно разлогу употребе и на начин којим се службени задатак извршава без непотребних штетних последица. Овлашћено службено лице ће пре употребе средства принуде на то упозорити лице према коме средство намерава да употреби, ако је то у датој ситуацији могуће и неће довести у питање извршење службене радње (члан 84, ст. 3 и 4). У истом члану дословно су побројана средства принуде: физичка снага, службена палица, средства за везивање, специјална возила, службени пси, службени коњи, средства за запречавање, уређаји за избацивање млазева воде, хемијска средства, посебне врсте оружја и експлозивних средстава и ватрено оружје. У наредном члану, наведени су услови за употребу средстава принуде према „групи која се противправно окупила и против правно се понаша и тако може да изазове насиље.” У том случају средства принуде која се могу употребити од стране полицијских службеника јесу: физичка снага, службена палица, специјална возила, службени пси, службени коњи, уређаји за избацивање млазева воде и хемијска средства. О свакој употреби средстава принуде подноси се извештај надређеном полицијском службенику (непосредном старешини), и то најкасније 24 часа од употребе средстава принуде (чл. 86).

Члановима 100–109 Закона о полицији утврђени су услови и начини употребе ватреног оружја као средства принуде. Полицијски службеник може употребити ватрено оружје као средства принуде само ако употребом других средстава принуде не може постићи резултат у извршењу задатка (Милетић, Илић, 2011: 493–501). Наравно, употреба ватреног оружја у смислу тог закона оправдана је уколико је неопходно: заштити живот људи, спречити бекство лица затченог у извршењу кривичног дела за које се гони по службеној дужности и за које је прописана казна затвора у трајању од десет година или тежа казна, а у случају непосредне опасности по живот, спречити бекство лица законито лишеног слободе или лица за које је издат налог за лишавање слободе због извршења кривичног дела за које је прописана казна затвора у трајању од десет година или тежа казна, а у случају непосредне опасности по живот, од себе одбије непосредни напад којим се угрожава његов живот

и одбије напад на објекат или лице које обезбеђује, а у случају непосредне опасности по живот (члан 100).

Надређени старешина је дужан да сваки пут оцени да ли је средство принуде употребљено оправдано и правилно. Када је дошло до употребе ватреног оружја, или су средством принуде неком нанесене тешке телесне повреде, а најпре ако је наступила нежељена последица – смрт, или кад је средство принуде употребљено против више од три лица, директор полиције, односно начелник подручне полицијске управе у којој ради службеник који је употребио средство принуде, образује и сазива комисију у саставу од најмање три полицијска службеника која разматра испуњеност услова за употребу средстава принуде, сачињава записник и мишљење о законитости и стручности употребе средства принуде.

Претходни Правилник о условима и начину употребе средстава принуде предвиђао је да се о таквим ситуацијама (када је наступила смрт, тешка телесна повреда, материјална штета или узнемиреност грађана) обавештава Служба генералног инспектора (Сектор унутрашње контроле), која је онда, заједно са непосредним старешином, сходно процени, обављала утврђивање оправданости употребе средстава принуде (члан 35, став 2). Тај правилник је далеко прецизније од тренутно важећег регулисао поступак оцене оправданости и правилности употребе средстава принуде, прописујући и рокове у којима надлежне старешине морају предузети конкретне активности у циљу испитивања свих околности значајних за оправданост и правилност употребе средстава принуде. Постојећим правилником предвиђено је да о начину извештавања о употреби средстава принуде и оцењивања оправданости и правилности употребе средстава принуде буде пружена обавезна инструкција, чиме се, по мишљењу појединих организација цивилног друштва, улази у домен арбитрарности и отвара „простор” за многобројне спекулације.

Упоредна анализа међународно-правних стандарда за употребу полицијских средстава принуде и одговарајућих правних стандарда у Републици Србији

Недовољно развијен систем надгледања места на којима се спроводи полицијско задржавање свакако је сметња ефикаснијем и ефективнијем спречавању и санкционисању евентуалног злостављања и мучења, која могу починити полицијски службеници. На ту мањкавост указао је

у својим препорукама Комитет против мучења УН, који је на седници у новембру 2008. године препоручио да би држава требала да осигура независну екстерну контролу и надзор рада свих својих органа.

Европски комитет за спречавање мучења био је конкретнији и указао на потребу унапређивања система надгледања места намењених за смештај особа којима је одређено полицијско задржавање од стране независних тела, инсистирајући на томе да телима за надзор треба поверити неопходна овлашћења – прилику да насамо комуницирају са особама лишеним слободе и истражују све околности релевантне за њихов третман. Посете тих тела би морале бити интензивирани, фреквентне и ненајављене.

У одговору који је Србија упутила Европском комитету за спречавање мучења наводи се да је Министарство правде почетком 2008. године покренуло иницијативу за оснивање скупштинског тела за надзор над радом Управе за извршење заводских санкција, чије би искуство било искоришћено за оснивање другог, сличног тела, које би надзирало мере полицијског задржавања. Оба та тела су у фази оснивања.

Почетком 2009. године обзнањене су Закључне напомене о Србији од стране Комитета против мучења УН и Извештај о посети Србији новембра 2007. године Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног и/или понижавајућег поступања и/или кажњавања. У тим документима констатује се да је Србија предузела мере за спречавање мучења (превасходно на унапређењу регулативе). У Извештају Европског комитета се наводи да је број притужби због злостављања забележен приликом посете мањи од оног забележеног приликом претходне посете 2004. године. Мањи број притужби због мучења и нечовечног и/или понижавајућег поступања и/или кажњавања него ранијих година забележио је и *Amnesty International*, што је и наведено у извештају о Србији упућеном Комитету за људска права УН у децембру. Заштитник грађана и његов заменик задужен за права особа лишених слободе неколико су пута оценили да у Србији не постоји институционална и системска тортура, али да постоји мноштво суровог, нечовечног и понижавајућег поступања. Оцењено је да су затвори пренасељени, да су услови боравка у полицијским станицама лоши, а услови боравка у психијатријским и социјалним установама, у којима се налазе особе лишене слободе, готово катастрофални, што посебно забрињава и чиме се стварају услови за озбиљно кршење права особа лишених слободе. Нарочито брине то што случајеви мучења и нечовечног и/или понижавајућег поступања и кажњавања забележени претходних година нису подесно истражени, а починиоци кажњени.

Заштитник грађана је почетком 2009. године установио да је у Прешеву, приликом хапшења девет Албанаца окривљених за ратне злочине, повређено Уставом јамчено право на човечно поступање према особама лишеним слободе, уз уважавање дигнитета личности, уз забрану сваког насиља. Повређено је и право особа да у року од 48 часова од тренутка лишења слободе буду изведене пред надлежни суд или ослобођене, а није им омогућено ни право да их прегледа лекар. Тврди се да су приликом хапшења полицијски службеници употребили прекомерну силу, коју су наставили да користе и након што су осумњичене лишили слободе. Осумњичени су изведени пред истражног судију са закашњењем од најмање 10 сати. Уз то, сумња се да су их приликом хапшења полицијски службеници омаловажавали и вређали. Министарство унутрашњих послова је поводом тог случаја путем унутрашње контроле испитивало поступање својих службеника и није сматрало да су приликом спровођења акције хапшења учињене било какве неправилности. Заштитник грађана је имао потпуно другачије мишљење и 27. јануара 2009. године покренуо је поступак контроле законитости и правилности рада Министарства унутрашњих послова, Дирекције полиције и Управе криминалистичке полиције (Добрковић, 2010: 302).

Законом о полицији успостављен је Сектор унутрашње контроле који контролише законитост у раду полиције, а „нарочито у погледу поштовања и заштите људских права при извршавању полицијских задатака и примени полицијских овлашћења” (члан 172, став 1). Контрола рада полиције могућа је и поступком решавања притужби против полицијских службеника. Законом о полицији (члан 180) одређено је да свако има право да Министарству поднесе притужбу против полицијског службеника ако сматра да су му незаконитом или неправилном радњом повређена права и слободе. Притужбу прво разматра и све околности у вези с њом проверава руководиоца организационе јединице (или службеник кога овласти) у којој је запослен полицијски службеник на кога се притужба односи. У року од 15 дана од дана пријема притужбе руководиоца саставља записник о разматрању притужбе. Уколико се подносилац притужбе не сагласи са ставовима руководиоца јединице, или ако из притужбе произлази сумња о почињеном кривичном делу за које се гони по службеној дужности, списи се у целости уступају комисији која даље води поступак по притужби. Комисија Министарства, састоји се од 3 члана: начелник Сектора унутрашње контроле или лице које он овласти, представник полиције овлашћен од стране министра и представник јавности кога на предлог организација стручне јавности и организација цивилног друштва бира министар, који га може и разрешити. Поред

комисије у Министарству, за сваку од 27 полицијских управа постоји комисија чији су чланови по представник полиције, Сектора унутрашње контроле и јавности. Поступак решавања притужби детаљније је регулисан Правилником о поступку решавања притужби. Није, још увек, у потпуности оцењена ефикасност и ефективност таквог начина решавања притужби на рад полиције, али такав начин именовања чланова комисије у јавности подрива сумњу у независност у односу на полицију, јер на основу Правилника, члан комисије који је представник јавности има ужу надлежност и овлашћења од осталих чланова у погледу приступа документима и могућности разговора са лицима која могу имати сазнања од значаја за поступак решавања притужбе (члан 11 Правилника), а посебно имајући у виду да тог члана именује и разрешава министар полиције.

У све наведене националне прописе уграђени су стандарди који проистичу из Међународног пакта о грађанским и политичким правима, Конвенције за заштиту људских права и основних слобода, Десет основних стандарда људских права за службенике који спроводе право УН, Европског кодекса полицијске етике, Декларације о полицији и Европске повеље о полицији. Највећи проблем је у обучености полицијских службеника, њиховој свести о снабдевености, али и спроводивости европских и светских стандарда.

Закључак

Уопште се не поставља питање да ли су средства принуде потребна, јер су она, чак, нужна за функционисање правне државе у демократском друштву. Наиме, прописи Републике Србије, у односу на међународне стандарде, крајње рестриктивно утврђују употребу средстава принуде, што се посебно може утврдити на основу прописа који утврђују употребу ватреног оружја. Међународни стандарди су више на нивоу декларативне логике, док су национални прописи више оперативног карактера, наравно с одређеним мањкавостима. И поред своје декларативности, у појединим сегментима међународни стандарди су јаснији за практичну употребу, него српски.

Важно је напоменути да су међународни и српски прописи у области полицијске употребе средстава принуде компатибилни и у појединим сегментима се надопуњују. Посебно је значајно истаћи да су на одговарајући начин у српско законодавство уграђени стандарди Европске конвенције о људским правима с пратећим инструментима и алатима, Кодекса понашања Уједињених нација за лица одговорна за приме-

ну закона и Основни стандарди употребе ватреног оружја УН, али председани Европског суда за људска права. Најзад, најзначајнија мањкавост у РС, у погледу полицијских овлашћења за употребу средстава принуде, односи се на доследност примене.

Литература:

1. *10 Basic Human Right Standards for Law Enfocement Officials UN*, 1998, AI index POL, 30. 4. 1998.
2. Amnesty International, Serbia: *Briefing the Human Rights Committee*, December 2009, <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR70/015/2009/en>, 8. 5. 2012.
3. *Basic Principles on the use of Force and Firearms by Law Enforcemet officials*, VIII UN Congress, Havanna, 27. 8 – 7. 9. 1990.
4. Dokument *UN CAT/C/SRB/CO/I*.
5. Dobrković, D. (ur.) (2010): *Ljudska prava u Srbiji 2009: pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd.
6. Zakon o policiji, *Službeni glasnik*, br. 101/2005, 63/2009 – US i 92/2011.
7. *Izveštaj komesara za ljudska prava SE Tomasa Hamarberga o poseti Srbiji oktobra 2008*, https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1417013&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679#P554_106037, 3. 5. 2012.
8. *International Human Rights Standards for Law Enforcement – A Pocket Book on Human Rights for the Police*, visoki komesar za ljudska prava Ujedinjenih nacija, 1996.
9. *Kodeks ponašanja Ujedinjenih nacija za lica odgovorna za primenu zakona*, Rezolucija Generalne skupštine UN 34/169 od 17. decembra 1979.
10. Kodeks policijske etike, *Službeni glasnik RS*, 92/06.
11. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/71; *Službeni glasnik SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 4/01.
12. Miletić, S., Ilić, V. (2011), The Analysis of the Legal Grounds for the Police Use of Firearms, *Archibald Reiss Days, Vol. II*, Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade, pp. 493–501.
13. Pravilnik o postupku rešavanja pritužbi, *Službeni glasnik RS*, 54/06.
14. Pravilnik o tehničkim obeležjima i načinu upotrebe sredstava prinude, *Službeni glasnik RS*, 19/07 i 112/08.
15. *Priručnik: Seminar „Monitoring i dokumentacija ljudskih prava u Srbiji”*, Centar za ljudska prava – Niš, Niš, 2003.
16. *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 9/2003.
17. Ustav Republike Srbije, Narodna skupština Republike Srbije, 8. 11. 2012.
18. Škrtić, D. (2007), Međunarodni pravni standardi kojima se uređuje uporaba sredstava prisile i opća naznaka nekih poredbenih propisa, *Hrvatski ljetopis za kazne-no pravo i praksu* (Zagreb), Vol. 14, broj 1/2007, str. 187–214.

Implementation of international-legal standards on the use of police regulations of coercion in Serbian regulations

Summary: In the arrangement of the system the use of force and firearms is necessary to comply with the provisions of the Convention and the basic standards of firearms of the United Nations and the precedents of the European Court of Human Rights, or standard use of force, which is nothing more than absolutely necessary. Regulations on the performance of police duties, including regulations on the use of force at the law must be formulated with sufficient precision, ie they must be sufficiently clear. This requirement does not preclude the detailed regulations for police, such as rules and regulations based on law and comply with the law. All regulations, regardless of importance, must be available to citizens so that they can be aware of the possible consequences of applying these regulations. Regulations must be in step with changing circumstances, there must be a good balance between detail, flexibility, elasticity and gradual use of police regulations on the performance of police duties. A fundamental principle of the rule of law that the law applies to all citizens, including law enforcement. It is important to ensure that the police officers apply the same laws as other citizens, but exceptions can be justified for reasons of the proper performance of police work in a democratic society. In this regard, it is necessary to review the legality of the use of force as a special reason, the exclusion of illegal activity.

Regulations that resolves the issue of liability and determination of the legality of the use of force in certain countries in transition, are flawed, inadequate and incomplete, so it is possible to arbitrarily determine the legality of the use of force as an indicator of the formation of various committees to determine the feasibility and legality of the use of force. Laws on Police democratic countries regulate the use of force in carrying out police duties, the reasons for the use of force, principles and limitations of the use of force. Lawfulness is assessed under the provisions of necessary defense or extreme necessity. The starting point is that we should have police officers in Serbia specifically trained and possess special skills that they can use force to the extent justified, even if the police officer used more force than is justified under the Police Act or the Regulations on Technical characteristics and method of use of force, it may still be legal under the provisions relating to self-defense, provided she is not manifestly unreasonable. Police Act clearly states the means of coercion, police equipment, but the conditions and modalities for their implementation are not fully understood. Modalities for the use of force, as well as weapons and equipment that can be used on that occasion police officers have been further clarified by other regulations, such as for example Regulation on technical characteristics and method of use of force.